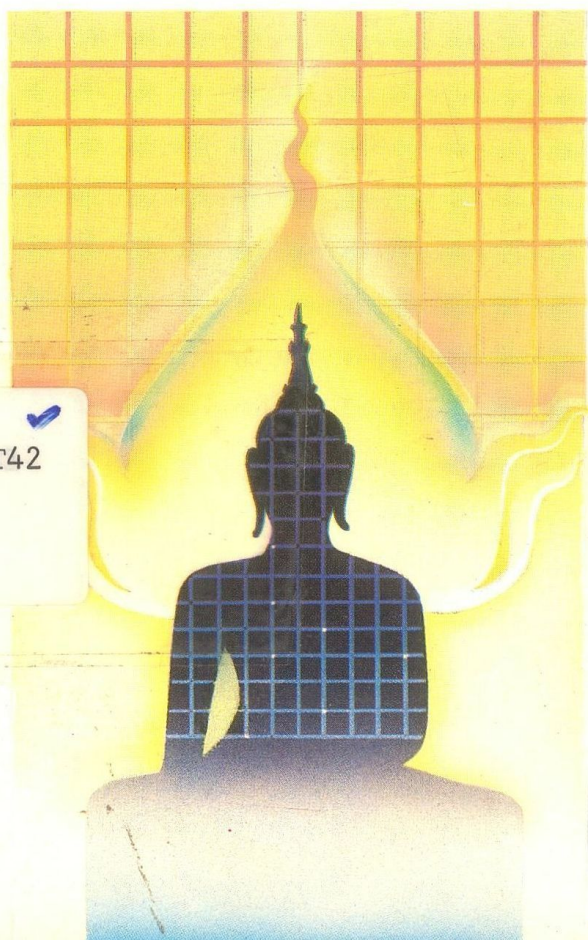

เทคโนโลยี กับศาสนา

พระราชวรมุนี

BQ ✓
4 4570.T42
7 W332M
2 2530
Q.2

วิถีทางเข้าถึงหัวใจพระพุทธศาสนา

ขอกราบนมัสการพระเดชพระคุณหลวงพ่อพุทธทาสภิกขุที่เคารพ พร้อมด้วยหลวงพ่อบัณฑิตคุณนันทะ ประธานจัดงานครั้งนี้ ท่านพระเถระที่เคารพนับถือ และขออำนวยการแก่ท่านสาธุชนทั้งหลาย

ในการประชุมฟังอภิปรายวันนี้ จะขอให้คำแทนชื่อผู้พูดว่า อาตมภาพ เสมือนกับว่ากำลังพูดกับฝ่ายญาติโยมคฤหัสถ์ ทั้งนี้ เพราะว่า พระภิกษุสงฆ์โดยทั่วไปนั้นก็เป็นผู้มีหน้าที่ที่จะแสดงธรรมแก่ญาติโยมอยู่แล้ว แม้ท่านจะมาอยู่ในสถานที่นี้ร่วมฟังการอภิปรายด้วย ท่านก็คงมีน้ำใจเอื้อเอ็นดู ในการที่จะแสดงธรรมแก่ญาติโยม และก็ร่วมฟังกับญาติโยมด้วย

ในการอภิปรายวันนี้ เรามีผู้ร่วมอภิปรายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์คือ มีทั้งพระภิกษุและญาติโยมอีกด้วย และท่านที่เป็น

หมายเหตุ : อภิปรายพิเศษเนื่องในงานธรรมสมโภช ๔๐ ปี ของ พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) วันที่ ๒๕ พ.ค. ๒๕๒๙ ณ สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี พิมพ์ครั้งแรกในพุทธจักร ปีที่ ๔๐ ฉบับ ๔๐-๔๑ ประจำเดือน สิงหาคม-กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙

วิทยากรก็เป็นผู้มีพื้นเพภูมิหลังอาชีพการงานต่าง ๆ กัน เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายก็มีโอกาสที่จะรับฟังแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนานี้ ในหลายรสนหลายแบบด้วยกัน อาจจะมีหนักบ้างเบาบ้าง และก็เป็นด้านคัมภีร์บ้าง ด้านเกี่ยวกับชีวิตคนทั่วไปบ้าง สำหรับอาตมภาพนี้ก็อยากจะเสนอในรสนหนึ่งหรือแนวหนึ่ง คือเน้นหนักไปในทางคัมภีร์ก่อน

เมื่อถึงที่ท่านผู้ดำเนินการอภิปราย คือท่านคุณหญิงเต็มศิริ บุญยสิงห์ได้เอ่ยถึงหนังสือธรรมานุญูชีวิต ซึ่งหนังสือธรรมานุญูชีวิตนั้น ก็เป็นหนังสือที่เนื่องด้วยคัมภีร์ หรือว่านำเอามาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะก็คือพระไตรปิฎก หนังสือธรรมานุญูชีวิตนั้นกล่าวถึงหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติและคุณสมบัติของคนทั่วไป แบ่งแยกตามสถานะของการดำรงชีวิตทั้งชาวบ้าน ชาววัด เริ่มแต่ชาวบ้านที่เป็นคนทั่ว ๆ ไปผู้ครองเรือน เป็นหัวหน้าครอบครัว ทำหน้าที่เป็นพ่อแม่เป็นลูก หรือว่าเป็นครูอาจารย์เป็นศิษย์ จนกระทั่งถึงในที่สุดว่าเป็นพระและเป็นผู้พ้นจากทุกข์หรือเป็นผู้ปฏิบัติธรรม ทั้งหมดนั้น ถ้าเราจะมาแยกแยะดูและประมวลเนื้อหาทั้งหมดแล้ว เราก็จะมองเห็นหัวใจพระพุทธศาสนาได้เหมือนกัน ในที่นี้จะขอกล่าวตามแนวพระคัมภีร์ต่อไป

แม้ว่าในการอภิปรายครั้งนี้ ท่านผู้อภิปรายหลายท่านอาจจะพูดถึงหัวใจ โดยใช้คำพูดต่างกัน แต่ท่านทั้งหลายก็ไม่ต้องแปลกใจหรอก หลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกัน แม้ท่านจะพูดว่าอันนี้อันโน้นเป็นหัวใจ ทำให้ดูคล้าย ๆ

ว่าต่างกัน แต่ในที่สุดแล้วก็คือหัวใจเดียวกัน ที่ต่างก็คือด้านในด้านนี้ของหัวใจเท่านั้นเอง

เอาละทีนี้เราลองมาดูว่าตามแนวของคัมภีร์พระพุทธศาสนา จะว่าอย่างไร ก็คงจะต้องพูดถึงคำว่า “หัวใจ” ก่อน หัวใจเป็นคำในภาษาไทย คือ ผู้ตั้งชื่อหัวข้อการอภิปรายนั้นใช้คำภาษาไทย คำว่า “หัวใจ” นั้นเรารู้อยู่แล้วว่า คือ อวัยวะที่สำคัญของร่างกายที่ทำหน้าที่สูบฉีดโลหิต ทีนี้หัวใจนั้นเราถือว่าเป็นอวัยวะที่สำคัญอย่างยิ่ง หรือสำคัญที่สุดของชีวิต คนทั่ว ๆ ไปมักจะพูดกันว่า ถ้าหัวใจหยุดเต้นแล้วก็ป็นอันว่าตาย ก็เลยถือว่า หัวใจนั้นเป็นแกนสำคัญของชีวิตทั้งหมด เมื่อเรามาดูในทางพระพุทธศาสนา เรามักจะต้องมาดูว่า ในภาษาบาลีซึ่งเป็นต้นหลัก เป็นภาษาคัมภีร์ที่มาของพระพุทธศาสนานั้น มีคำสำหรับหัวใจว่าอย่างไร เราจะรู้ได้ทันทีว่า ได้แก่ “หทัย” คำที่ใช้กันอาจจะมีคำอื่นอีกบ้าง แต่คำที่ใช้มากที่สุดคือ คำว่า “หทัย” เรามาดูว่า อะไรเป็น “หทัย” ที่แปลว่าหัวใจของพระพุทธศาสนา ในทางพระคัมภีร์ได้กล่าวไว้ว่าอย่างไร ลองเลียบ ๆ เคียง ๆ ดูในพระคัมภีร์ ก็ไปเห็นว่าในคัมภีร์อภิธรรมคัมภีร์หนึ่ง ชื่อว่า คัมภีร์วิภังค์นั้น อธิบายหลักธรรมต่าง ๆ โดยวิเคราะห์แยกแยะออกไปมากมาย บรรดาหลักธรรมที่ท่านนำมาวิเคราะห์นั้น ท่านก็ใช้ตั้งชื่อบท ถ้าหากวิเคราะห์เรื่องขันธ ๕ ในบาลีก็เรียกว่า ขันธวิภังค์ ถ้าวิเคราะห์เรื่องอายตนะ ๑๒ ท่านก็เรียกว่า อายตนะวิภังค์ อย่างเป็นทางการทั้งถึงหมวดที่ ๑๘ ท่านตั้งชื่อว่า *ธรรมหทัยวิภังค์* เป็นการวิเคราะห์เรื่องหัวใจของพระธรรม

เราก็มาดูว่าในคัมภีร์พระอภิธรรมนี้ ที่ว่าพูดถึงหัวใจพระธรรมนั้น ว่าด้วยอะไรบ้าง ปรากฏว่าอภิธรรมบทนี้ว่าด้วยเรื่องหลักธรรมสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้ คือ ชั้นที่ ๕ อายุตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ สังขะ อินทรีย์ เหตุ อาหาร ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต ถ้าพูดอย่างนี้ หัวใจของพระพุทธศาสนาก็มีมากมาย แต่โดยสาระสำคัญก็คือ ได้แก่สิ่งที่ทางอภิธรรมเรียกกันว่า *ปรมัตถธรรม* หรือเป็นจำพวกสภาวธรรม สิ่งที่มีอยู่ตามสภาวะตามธรรมชาตินั่นเอง แต่ในที่นี้อาจจะขอพูดว่าอันนั้นเป็นการเทียบเคียงเท่านั้น เพราะว่ามันตรงโดยศัพท์ แต่บางทีศัพท์ที่ใช้ในภาษานั้น ไม่ใช่มุ่งความหมายตามตัวอักษร แต่เราต้องดูโดยใจความ ที่นี้กลับมาพิจารณาหัวข้อที่ตั้งไว้อีกที ที่ว่า *วิถีทางเข้าถึงหัวใจพระพุทธศาสนา* นั้น เราแยกตั้งเป็นหัวข้อขึ้นมา ๔ ข้อ

ข้อ ๑ *อะไรคือ หัวใจของพระพุทธศาสนา* ให้นึกว่า คำว่า หัวใจในที่นี้ ไม่ได้มุ่งให้แปลตามพยัญชนะหรือตามตัวอักษร

พิจารณาอีกครั้งหนึ่งว่า หัวใจนี้ในภาษาไทยนั้นก็อย่าง ที่กล่าวในตอนต้น หมายถึงส่วนที่สำคัญที่สุดหรือส่วนที่เป็นแก่นแท้ ก็ทำให้เห็นว่าในที่นี้เราอาจจะไม่จำเป็นต้องใช้คำแปลที่ตรงตัว หรือเอาหลักในพระพุทธศาสนาที่มีความหมายเท่ากันโดยพยัญชนะตามตัวอักษร แต่จะเอาโดยสาระสำคัญเอาที่ใจความ ถ้าอย่างนี้แล้ว เราก็ตอบไปอีกแบบหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ถึงสิ่งที่เป็นแก่นสำคัญ เป็นส่วนที่สำคัญอย่างยิ่ง หรือจะเรียกว่า สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา จะขอยกเป็นพุทธพจน์ว่า พระ

พุทธเจ้าเองก็เคยตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า “เธอทั้งหลายถ้าถูกสอบถาม ฟังตอบแก้ปัญญุเดียรฉัตรปริพาชกทั้งหลายว่าดังนี้” พระพุทธเจ้าตรัสแจแจออกไปว่า ถ้าเขาถามว่าอย่างนี้ให้ตอบว่าอย่างนี้ ถ้าถามอย่างนั้นให้ตอบว่าอย่างนั้นหลายข้อ แล้วมาถึงข้อท้าย ๆ ข้อหนึ่ง “ถ้าเขาถามว่าอะไรเป็นสาระของธรรมทั้งหลายหรือธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีอะไรเป็นสาระ เธอทั้งหลายฟังตอบว่า “ธรรมทั้งปวงมีวิมุตติเป็นสาระ หรือว่าธรรมทั้งหมดทั้งสิ้นมีวิมุตติคือ ความหลุดพ้นนี้เป็นแก่นสารเป็นเนื้อแท้” อันนี้เป็นพุทธพจน์ก็เหมือนอย่างที่เราเคยพระคุณพระธรรมมหาวิธานวัตรได้กล่าวมาแต่ต้น ท่านได้กล่าวไว้ทั่ว ๆ ไป หรือจะอ้างพุทธพจน์อีกแห่งหนึ่งก็ได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์คือดำเนินชีวิตประเสริฐ อันมีสิกขาเป็นอันสูงส่ง มีปัญญาเป็นยอด มีวิมุตติเป็นแก่นสาร และมีสติเป็นอธิปไตย” ในที่นี้ก็คือมีวิมุตติเป็นสาระเป็นแก่นสาร แม้แต่ในคำอุปมาอีกแห่งหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสพระธรรมวินัยนี้หรือพระพุทธศาสนานี้ โดยเทียบกับมหาสมุทรว่า “มหาสมุทร มีรส ๆ เดียว คือ รสเค็มฉันใด “อัยมมวินโย เอกโรใส วิมุตติโรใส” ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียว คือ วิมุตติรส รสคือความหลุดพ้น ฉะนั้น” อาจจะได้ว่า นี่เป็นคำตอบว่าอะไรคือหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่วิมุตติ คำว่าสาระแก่นสารและรส ในที่นี้มีความหมายอย่างเดียวกัน

วิมุตตินั้นเป็นศัพท์ที่รู้กันดีในวงการธรรมะ แต่ว่าไม่รู้แพร่หลายมาก ชาวพุทธที่ไม่ได้ศึกษา ไม่ได้อ่านหนังสือในทางธรรม

มากนัก อาจจะไม่คุ้น แต่คำศัพท์ประเภทนี้มีใช้ในรูปที่เป็นโวจจน์
 อย่างอื่นอีกมาก ยกตัวอย่างเช่น เราได้ยินคำว่าวิโมกข์หรือโมกษ
 ธรรม แม้แต่เรามาในที่นี้ เราก็มานั่งในสวนโมกข์ สวนโมกข์ก็เป็น
 สวนแห่งโมกษ คือความหลุดพ้นหรือวิมุตตินั่นเอง และชื่อเต็มดู
 เหมือนจะเป็นทางการก็เรียกว่า สวนโมกขพลาราม อารามที่เป็น
 กำลังแห่งโมกษะ คือ ความหลุดพ้น นี่ก็เท่ากับว่า ที่ท่านตั้ง
 ชื่อสถานที่แห่งนี้ว่าสวนโมกข์นั้น ท่านก็มุ่งเข้าถึงหัวใจของ
 พระพุทธศาสนา คือ โมกษะ หรือวิมุตตินี้ นั่นเอง โมกษะหรือ
 วิมุตตินี้ ถ้าเราจะเอาความหมายตามพยัญชนะก็เพียงว่า เป็น
 ความหลุดพ้น แต่ก็ต้องดูว่าท่านต้องการเนื้อหาสาระว่าอย่างไร
 ความหลุดพ้นนั้นหมายถึงความปลอดพ้นจากภาวะบีบคั้น บังคับ
 ครอบงำ จำกัด ขัดขวาง บกพร่อง ขาดแคลนทั้งหลาย แล้วก็ไม่ต้อง
 ขึ้นต่ออะไร ๆ ต่อใคร ๆ มีความพร้อมที่จะทำอะไร ๆ ก็ได้ตามต้อง
 การหรือตามที่เราจะควรจะทำ อันนี้คือภาวะที่เราเรียกว่า วิมุตติ

เรามาดูในภาษาไทยอีกทีก็จะเห็นว่า สภาวะตามความหมาย
 ที่อาตมภาพได้กล่าวมานั้น เรามักจะใช้ภาษาไทยว่า อิศรภาพ
 อิศรภาพนี้เป็นคำไทยที่ใช้ในความหมายเดียวกับวิมุตติที่ได้กล่าว
 มานั้น เพราะฉะนั้น ถ้าพูดในภาษาไทยแล้ว อาจจะบอกว่า
 อิศรภาพนั่นเองเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา แต่ที่นี้มันมีปัญหา
 อยู่ว่า คำว่าอิศรภาพนั้น มันก็มาจากภาษาบาลี อิศร+ภาวะ
 เป็นอิศรภาพ แปลว่าความเป็นอิสระ มีข้อที่จะต้องแทรกเข้ามา
 หน่อยว่า คำศัพท์บาลีที่มาใช้ในภาษาไทยแล้ว ความหมายมัก

เคลื่อนไหวคลาดบ่อย ๆ คำว่าอิสรภาพนี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของคำที่ได้มีความหมายคลาดเคลื่อนไป คำว่าอิสรภาพนั้น เดิมในภาษาบาลีไม่ได้แปลว่า หลุดพ้นปลอดพ้นจากสภาวะะบังคับบีบคั้น แต่แปลว่า ความเป็นใหญ่ อิสระแปลว่า เป็นใหญ่ เช่น พระอิศวรก็แปลว่าผู้เป็นใหญ่ เป็นเจ้า อิสรภาพ แปลว่า ภาวะที่เป็นใหญ่ แต่ถ้าเราจะตีความหมายให้คล้าย ๆ ก็คือ ความเป็นใหญ่ในตัว ไม่ต้องขึ้นกับผู้อื่น แต่อิสระนั้นบางทีหมายความว่า เป็นใหญ่เหนือผู้อื่นหรือครอบงำผู้อื่นไปด้วยซ้ำ อย่างไรก็ตาม คำว่าอิสรภาพนั้น ภาษาไทยเราใช้กันติดแล้ว กลายเป็นว่าเราจะต้องแปลวิมุตติว่า “อิสรภาพ” ในที่นี้จะต้องใช้คำว่า “อิสรภาพ” ต่อไป ก็ขอให้รู้ว่า ในทางพระศาสนานั้นต้องการให้หมายถึง วิมุตติ ในที่นี้จะพูดว่า แกนกลางหรือหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ อิสรภาพก็ได้ จะเป็นวิมุตติก็ได้ ให้เข้าใจว่าเป็นอันเดียวกัน

เรื่องอิสรภาพหรือวิมุตติ ความปลอดพ้นจากสิ่งบีบคั้นบังคับ เป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่ออะไรนั้น เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงว่าเป็นแก่นสารสำคัญในทุกชั้นตอนของธรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการปฏิบัติธรรมชั่วคราวหรือถาวร เป็นการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาในระดับต้น กลางหรือปลายก็ตาม อันนี้เป็นเรื่องที่จะกล่าวต่อไป ในตอนแรกนี้จะพูดถึงว่าพระพุทธศาสนานั้นมีวิมุตติหรือความเป็นอิสระหรืออิสรภาพเป็นหัวใจ และเราก็จะต้องมาแยกแยะออกไปว่า อิสรภาพที่ว่านี้ มันเป็นอย่างไรมันมีที่รูปแบบ กีดกัน และการศึกษานี้ ถ้าหากว่าเป็นไปตามแนวทาง

พระพุทธศาสนา จะต้องเข้าถึงหรือทำให้มนุษย์เข้าถึงซึ่งอิสรภาพ
อิสรภาพนั้นเป็นอย่างไรจะได้พูดกันต่อไป ในตอนต้นนี้จะขอยุติไว้
เพียงเท่านี้ก่อน (จบอภิปรายรอบแรก)

(อภิปรายรอบที่สองต่อ)

ตอนนี้ก็เกิดปัญหาเรื่องอิสรภาพขึ้นมา คือท่านอาจารย์ผู้
ดำเนินการอภิปรายได้จำกัดเวลาที่จะพูดเสียแล้ว จึงทำให้
รู้สึกว่ามันอดอิสรภาพที่จะพูดให้ได้เนื้อความตามที่ต้องการ อย่งไร
ก็ตาม เป็นเรื่องที่ต้องพยายามสร้างอิสรภาพขึ้นมาในความไม่มี
อิสรภาพ ไม่ได้มากก็ได้หน่อย คือ การพูดถึงหลักธรรมสำคัญ เช่น
เรื่องการเข้าถึงหัวใจพระพุทธศาสนานี้ ถ้าว่ากันให้ชัดเจนจะต้องมี
การพูดอย่างเป็นระบบ มีการวิเคราะห์กันอย่างละเอียดชัดเจนมาก
เช่น ทำอย่างไรจึงจะให้หัวใจส่วนที่ฝ่ายพระพุทว่าวิมุตติหรือ
อิสรภาพนั้นมาเชื่อมโยงกันได้ กับหัวใจที่ท่านรัฐมนตรี (ชวน
หลีกภัย) ได้พูดไปแล้วว่า ได้แก่การเว้นชั่ว ทำดี ทำใจให้ผ่องใส
ถ้าเราพูดชี้แจงไปๆ ในที่สุดหัวใจทั้งสองอย่างมันก็คืออันเดียว
กัน แต่ที่นี้ในเมื่ออادمภาพชี้หัวใจของพระพุทธศาสนาลงไปว่า
ได้แก่วิมุตติหรืออิสรภาพแล้ว ก็จะต้องตอบเรื่องนี้ โดยตอบคำถาม
ของท่านอาจารย์ผู้ดำเนินการอภิปราย ที่ว่าอะไรเป็นอุปสรรค
ไม่ให้คุณเข้าถึงหัวใจพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นคำถามที่ ๒

ถ้าเราจะเอาหลักธรรมมาพูด ตามหลักฐานในพระไตรปิ-
ฎก เราก็จะพบได้ทั่วไป และท่านจะอ้างเป็นบาลีว่า “อนุปาทาย

อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ” อย่างนี้มีทั่วไปในพระบาลี ซึ่งแปลความว่า “จิตหลุดพ้นจากอัสวะทั้งหลาย เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน” อันนี้ก็คือคำตอบที่บอกว่า ที่มันไม่หลุดพ้น ไม่มีอิสรภาพนั้น ตัวขัดขวางก็คืออุปาทานหรือความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งอันนี้ มีไวพจน์หรือศัพท์ที่ใช้แทนกันได้หลายคำ คำที่เราได้ยินบ่อยก็คือคำว่า “อภินิเวส” หรือคำว่า “ปรามาส” อภินิเวสนั้นก็แปลว่าความยึดมั่น ดังจะเห็นได้ในคำที่หลวงพ่อดวงโสมเกษมชอบอ้างพุทธพจน์บ่อย ๆ ว่า “สพฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสาย” ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่อาจจะถือมั่นได้ ไม่ควรแก่การยึดมั่นถือมั่น หรือปรามาส ดังเช่นในคำว่า “สิลฺลพฺตปฺรามาส” ยึดถือในศีลวัตรว่า ประพฤติศีลวัตรอย่างเดียวกันก็สามารถทำให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นเข้าสู่ความเป็นอิสรภาพได้

ที่นี้ปัญหาเกี่ยวกับความหมายของอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นก็เกิดขึ้นมาอีก เช่น บางท่านก็ว่า ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่น เช่น ไม่ยึดถือในศีลธรรมคุณธรรมแล้ว เราก็ไม่เอาจริงเอาจังกับเรื่องอะไร อันนี้เป็นปัญหาเกี่ยวกับความเข้าใจในความหมาย พูดกันง่าย ๆ ในเวลาสั้น ๆ ก็ชี้แจงได้เพียงว่า อุปาทานนั้นเป็นเรื่องของการยึดมั่นถือมั่น ถือค้ำถือค้ำอยู่ จนกระทั่งไม่สามารถทำอะไรได้ เพราะมือไม่ว่าง เหมือนอย่างคนที่ไปยึดฉวยอะไรไว้มัน กำไว้ไม่ยอมปล่อย ไม่ยอมวาง มันก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะมือไม่ว่าง ที่นี้มันมีปัญหาในทางภาษาอย่างหนึ่ง เช่น ในทางพระ เวลาท่านใช้ว่ายึดมั่นในศีลธรรมนั้น ศัพท์เดิมท่านไม่ใช้ว่ายึดมั่น แต่ใช้ว่าตั้งมั่น

ภิกษุตั้งมั่นแล้วในศีล ทำไมท่านใช้คำว่าตั้งมั่นหรือดำรงมั่น ก็ เพราะว่าท่านถือศีลเปรียบเหมือนผืนแผ่นดิน ความประพฤติ ที่ตั้งงามเหมือนอย่างแผ่นดิน คนเราจะทำการงานอะไรจะต้อง ยืนบนพื้นที่แน่น ถ้าพื้นมั่นแน่นดีแล้วเราก็สามารถทำอะไรได้ ถนัด ถ้าท่านยืนอยู่บนพื้นที่ไม่แน่นหนา ยวบยาบโอนเอน โคลงเคลงไปมา ท่านจะทำอะไรได้ไม่ถนัด ทำอะไรก็ไม่สะดวก ทุกอย่าง ท่านจะต้องยืนอยู่บนพื้น คือศีลที่แน่นหนานั้น อย่างนี้ ท่านก็ใช้คำว่า “ตั้งมั่นในศีล”

ทีนี้ถ้าเราตั้งมั่นในศีล มีความประพฤติตั้งงามแล้ว เราก็ยืนได้ มั่นคง เราก็ทำงานของเราได้เต็มที่ แต่นั่นมือของเราจะต้องว่าง ด้วย มือของเราจึงจะจับงานขึ้นมาทำได้เต็มที่ คำว่ามั่นนี้มีข้อที่จะต้องทำความเข้าใจหลายอย่าง คือมั่นในแง่ว่า ตั้งมั่น อยู่บนศีลที่เป็นเหมือนพื้นแผ่นดินหรือฐานที่มั่นคง จึงทำอะไรได้สะดวก และก็ทรงตัวมั่นอยู่ในสมาธิ หมายความว่าตั้งจิตมั่น ตัวเราจะได้ ดำรงอยู่อย่างมั่นคง นอกจากยืนอยู่บนฐานที่มั่นคงโดยศีล และทรงตัวอย่างมั่นคง ทำงานได้อย่างดีแล้ว ต่อมาก็จับไว้มั่นในความหมายว่าจับไว้ด้วยดี เรียกว่าสมาทาน ต้องเข้าใจความแตกต่างระหว่างอุปาทานกับสมาทาน สมาทานคือว่า จับไว้ด้วยดี จับได้ มั่นคง คือจับไว้มั่นอย่างดี เพื่อทำการงานได้สะดวกเต็มที่ ไม่ใช่ จับยึดถือค้างถือคาอยู่จนทำอะไรไม่ได้เลย นี่จะเห็นว่าแม้แต่ปัญหาในเรื่องถ้อยคำก็เป็นเรื่องที่ต้องแก้ไขกันอยู่แล้ว ทีนี้ตัวธรรมเองก็ต้องทำความเข้าใจลึกเข้าไปอีก ในเวลาสั้น ๆ ก็ต้องพูดว่าอุปาทาน

นี่คือ ความยึดมั่นยึดติดถือค้ำอยู่ ทำให้ไม่เป็นอันทำอะไร ทำอะไรก็ไม่ถนัด เพราะมันเกาะมันติดมันผูกมัดถือค้ำถือคาไว้ ที่นี้ทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้น ก็ต้องสืบต่อไปตามหลักธรรม

ท่านบอกว่าอุปาทานมาจากตัณหา เพราะมันอยากจะให้เป็นตามที่เราต้องการ จะให้มันเป็นอย่างไรที่ตัวอยากให้ เป็น โดยไม่รู้ว่สิ่งทั้งหลายนั้นมันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่ใช่เป็นไปตามความอยากของเรา ก็ตกลงว่าในที่สุดมันไปจนมุมที่อวิชชา คือ ความไม่รู้ สามตัวนี้มันเกาะกันอยู่ คือ ยึดมั่นถือมั่นเกาะติดค้ำอยู่ เพราะอยากจะให้สิ่งทั้งหลายมันเป็นไปอย่างที่ตัวต้องการให้เป็น โดยไม่รู้ว่สิ่งทั้งหลายมันไม่ได้เป็นไปอย่างที่เรอยากให้เป็น แต่มันเป็นไปตามเหตุปัจจัย

เมื่อมารู้ว่าตัวการที่เป็นอุปสรรคของความหลุดพ้น ไม่มีอิสรภาพ ก็คืออุปาทาน ซึ่งสืบไปถึงตัณหาและอวิชชาแล้ว เราก็มาถึงปัญหาว่าแล้วอะไรจะทำให้คนหลุดพ้นเป็นอิสระได้ พอเราสืบไปถึงอวิชชา ตัวแก้ก็คือ วิชชาหรือปัญญาความรู้นั่นเอง เป็นตัวที่จะทำให้แก้ปัญหาได้

ก่อนที่เราจะถึงวิธีการ ระบบปฏิบัติในการแก้ เราจะต้องรู้เสียก่อนว่าตัวการในการแก้ นั่นคืออะไร แล้วจึงจะวางระบบวิธีการในการแก้ไข พระพุทธเจ้าท่านก็สอนเรื่องตัวการที่จะทำให้เราแก้ปัญหาได้ ทำลายอุปสรรคได้ แล้วก็ถึงวิมุตติความหลุดพ้นเป็นอิสระได้ นั่นคือ ปัญญา ความรู้ความเข้าใจถูกต้องตามความเป็นจริง เราจะเห็นว่าพุทธพจน์มีมากมาย แม้แต่ที่บอกมาเมื่อก็

ว่า จิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่นด้วย
อุปาทาน ทำไมมันจึงหลุดพ้น ก็เพราะมันรู้ว่าสิ่งทั้งหลายเป็น
อนิจจัง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ถ้าเอาตามความหมายที่เราพูดกัน
ง่าย ๆ ในที่นี้ก็คือว่า เรารู้ว่าสิ่งทั้งหลายนี้มันเป็นไปตามเหตุปัจจัย
ไม่ใช่เป็นไปตามที่เราอยากจะเป็น เมื่อเรารู้ว่ามันเป็นไปตาม
เหตุปัจจัย เราก็มารู้ว่าต้องทำตามเหตุปัจจัย จะต้องศึกษาเหตุ
ปัจจัยและก็ทำการตามนั้น นี่มันก็จะแก้ปัญหาได้

ที่นี้ปัญญาที่เป็นตัวการในการแก้ เป็นสิ่งที่เราจะต้องสร้าง
ขึ้นให้ได้ เพื่อบรรลุอิสรภาพ แต่ว่าปัญญาเพียงอย่างเดียวอาจจะ
เกิดขึ้นมาได้ทันที เราจะต้องมีระบบวิธีในการที่จะทำให้เกิด
ปัญญานี้ คือให้ตัวการในการแก้ปัญหาหรือสร้างอิสรภาพนี้เกิด
ขึ้นมาให้ได้ ท่านก็วางระบบขึ้นมาเป็นวิธีการ วิธีการนี้ก็คือ มี
สิ่งที่จะมาช่วยสนับสนุนเป็นขบวนการที่จะให้เกิดปัญญาขึ้น
หรือทำให้ปัญญาพัฒนาจนถึงที่สุด ตอนนี้อย่างไรถึงวิธีการที่มี
ตัวสนับสนุนเข้ามาช่วยในขบวนการ พระพุทธเจ้าท่านวางเป็น
ระบบที่เรียกว่า *สิกขาหรือการศึกษา* จัดเป็นไตรสิกขา คือปัญญานี้ก็
จะต้องมาจากสมาธิด้วย มาจากศีลด้วย ก็ครบขบวนการ มี ศีล
สมาธิ ปัญญา เป็นไตรสิกขา แต่เราจะเห็นว่า ศีล สมาธิ ปัญญา
และกัมมัตติ วิมุตติตัวความหลุดพ้นนั้นจะต้องมาในลำดับต่อจาก
ปัญญาเสมอไป ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะตรัสเรียกความหลุดพ้นนี้หรือ
ความเป็นอิสรภาพนี้ว่าชื่ออะไรก็ตาม ก็จะมี ความหมายเกี่ยวกับ
ปัญญาเสมอ เช่น อย่างบอกว่า “*ปัญญา บริสุद्धมิตี*” คนจะ

บริสุทธิ์ก็ด้วยปัญญา นี่คือหลุดพ้นเป็นอิสระในความหมายว่า
สะอาด พ้นจากสิ่งสกปรกโดยประการทั้งปวง

ที่นี่ แม้ว่าปัญญาจะเป็นตัวสำคัญ แต่ก็ต้องอาศัยกระบวนการ
การโดยมีองค์ประกอบอื่นเข้ามาช่วยสนับสนุน มีศีล มีสมาธิ
นี่คือการศึกษาคือช่วยให้แก้ปัญหาได้ แต่พระพุทธเจ้านั้น เมื่อจัดวาง
ระบบการศึกษาไว้ พระองค์ไม่ได้วางตายตัวเสมอไป บางทีจัดให้
เหมาะกับคนในสภาพชีวิตอย่างหนึ่ง จะให้ใช้ปฏิบัติได้คล่องใน
สภาพชีวิตอย่างนั้น พระองค์ก็อาจจะจัดและตรัสเน้นเสียใหม่
เช่น คุณหัสถ์ แทนที่จะจัดเป็นไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
พระองค์ก็จัดเป็น บุญสิกขาเป็น ทาน ศีล ภาวนา หรือในบาง
คราวพระองค์ก็ตรัสในรูปอื่นอีก และรูปหนึ่งที่น่าสนใจมาก
ก็คือที่ตรัสเป็นภาวนา ๔ คือ แยกสิกขา ๓ ในรูปภาวนา ๔

ภาวนานั้นก็เป็นคำที่แปลความหมายอย่างเดียวกันกับสิกขา
คือแปลว่าฝึกฝนหรือฝึกอบรม คนที่บรรลุลุคหมายในทางพระ-
พุทธศาสนาแล้ว ท่านเรียกว่า ภาวิตะหรือ ภาวิตัตตะ คนที่ได้ภาวนา
แล้ว หรือเรียกว่าเป็น ทันตะ ผู้ที่ได้ฝึกฝนแล้ว คือมีการศึกษา
ที่แท้จริง ขบวนการในรูปของภาวนานี้ ท่านแบ่งเป็น ๔ คือ ไตร
สิกขานั้นแยกไปโดยจัดกระบวนการไปในอีกรูปหนึ่งเป็น

กายภาวนา คือ ฝึกอบรมกาย

ศีลภาวนา คือ ฝึกอบรมศีล ได้แก่ความไม่เบียดเบียนกัน

ความสัมพันธ์ในทางสังคมที่ดีงาม

จิตตภาวนา คือฝึกอบรมจิต

ปัญญาภาวนา คือฝึกอบรมปัญญา

ภาวนา ๔ นี้ก็นำไปสู่อิสรภาพ อิสรภาพนี้เราก็จะต้องแยกออกไปเป็น ๔ ด้าน ให้สอดคล้องกับภาวนา ๔ นี้ อิสรภาพ ๔ ด้านนี้ก็เป็นอิสรภาพทางกาย อิสรภาพทางศีล ได้แก่ อิสรภาพทางสังคม อิสรภาพทางจิต อิสรภาพทางปัญญา ๔ ด้านนี้ก็คือจุดหมายที่เราจะได้จัดให้สอดคล้องกับระบบหรือขบวนการไตรสิกขานั้น แล้วก็จะแก้ปัญหาได้

จุดมุ่งหมายคืออิสรภาพของเราในทางกายเป็นอย่างไร เราต้องมีปัจจัย ๔ อย่างเพียงพอที่จะเป็นอยู่ และก็ต้องมีสุขภาพร่างกายที่ดี จะต้องปฏิบัติต่อวัตถุหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับกายของเราจะเป็นสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติก็ตาม สภาพแวดล้อมทางวัตถุที่เอื้อต่อความเป็นอยู่ ที่ปัจจุบันเรียกว่าเทคโนโลยีก็ตาม จะต้องให้เป็นการปฏิบัติในลักษณะที่จะเกิดคุณประโยชน์ ไม่เกิดโทษ เช่นไม่มัวเมาหมกมุ่นในเทคโนโลยี ปัจจุบันนี้ เรายังมีปัญหา เราไม่สามารถเข้าถึงแม้แต่อิสรภาพทางกายนี้ คนเรายังมีปัจจัย ๔ ไม่เพียงพอทั่วถึงกันบ้าง มีความยากไร้ขาดแคลนก็ยังแก็งไม่ตก คนที่มีก็มีความหมกมุ่นมัวเมาในเรื่องวัตถุเหล่านี้ มีการใช้เทคโนโลยีอย่างไม่ถูกต้อง เป็นทาสของเทคโนโลยีอะไรต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องแก้ ถ้าเราเอาหลักพระพุทธศาสนาเข้ามา ก็เอากายภาวนานี้มาแก้ ก็เดินตามหลัก เช่นว่า การมีอินทรีย์สังวร คือ การรู้จักควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ควบคุมการรับรู้ของเราในทางที่ว่าจะทำให้ไม่เกิดโทษ ทำให้เราใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวในทางที่

เป็นประโยชน์ หรือโทษเนมัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณใน
 โภชนะ กินอยู่ด้วยการพิจารณาถึงคุณค่าอันแท้จริงในสิ่งเหล่านั้น
 คือ การรู้จักบริโภคอย่างถูกต้อง ไม่ใช่บริโภคอย่างเป็นทาส
 ต่อจากนั้นก็มาถึงความเป็นอิสระทางสังคม ได้แก่ การที่
 สังคมไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน
 เป็นต้น ซึ่งอันนี้ก็จะต้องสำเร็จด้วย ศิลภาวนา คือการสร้าง
 สุขจิตขึ้นมา และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จัดสรรแบ่งปัน
 ปัจจัย ๔ สิ่งบริโภคโดยทั่วถึง เป็นต้น

ในด้านอิสรภาพทางจิต ปัจจุบันนี้เรามองดูสังคมว่า มี
 อิสรภาพทางจิตใหม่ จิตใจของเราดีงาม ได้เครื่องบำรุงที่ทำให้ชุ่มฉ่ำ
 เยือกเย็นอะไรบ้าง สังคมปัจจุบันนี้ จะเห็นว่ามีวิธีการที่จะทำ
 ให้คนมีอิสรภาพทางจิตใจ หรือมีความพัฒนาทางจิตใจในลักษณะ
 ต่าง ๆ เช่นว่า มีศิลปะ มีวรรณคดี มีเครื่องให้ความสนุกสนาน
 บันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ มากมาย แต่สิ่งเหล่านี้ถ้าเราไม่
 เอาธรรมะเข้ามาใช้ หรือปฏิบัติในทางจิตตภาวนาไม่ถูกต้อง ก็เอา
 ศิลปะ เอาวรรณคดี เอาการพักผ่อนหย่อนใจ การบันเทิงต่าง ๆ
 ไปใช้ในทางที่ผิด แทนที่จะบำรุงจิตใจ ก็ทำให้เกิดความหมกมุ่นมัว
 เมายังขึ้น จนกระทั่งก่อให้เกิดอาชญากรรม ซึ่งอันนี้เราก็ต้องแก้
 ปัญหาที่ว่า ทำอย่างไรจะให้เราจะมีจิตใจพัฒนาหลุดพ้น มี
 อิสรภาพทางจิตอย่างแท้จริง ซึ่งอันนี้อาตมภาพเห็นว่าการสร้าง
 จิตตภาวนาในทางพระพุทธศาสนานั้น เราอาจจะแยกเป็น

๑. สร้างให้มีสมรรถภาพจิต

๒. ให้มีคุณภาพจิต

๓. ให้มีสุขภาพจิต

ถ้าเราทำตามนี้ได้ ก็จะบรรลุอิสรภาพทางจิตใจ ซึ่งหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ก็จะต้องใช้เพื่อจุดมุ่งหมายนี้ด้วย

ในขั้นสุดท้ายก็ปัญญาภาวนาที่นำไปสู่อิสรภาพทางปัญญา อิสรภาพทางปัญญาเป็นอย่างไร สมัยนี้เรามีการเล่าเรียนวิชาการกันเจริญก้าวหน้ามาก เช่นว่า วิทยาศาสตร์ก็เจริญก้าวหน้ามาก แต่มันทำให้คนมีความหลุดพ้นและเป็นอิสระทางปัญญาจริงหรือเปล่า เช่นว่ามีการใช้ปัญญาอย่างปราศจากอคติใหม่ ปัญญานั้นนกลายเป็นทาสของความโลภ ความโกรธ ความหลง เอามาใช้เพื่อสนองความเห็นแก่ตัวของตนเองอะไรต่างๆ หรือเปล่า เหล่านี้ก็เรียกว่าปัญญานั้นไม่บริสุทธิ์ ไม่เป็นอิสระ คนไม่มีอิสรภาพทางปัญญา แต่ปัญญาตกอยู่ในอำนาจของอคติ ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส แล้วก็เลยใช้ปัญญาอย่างเป็นทาส ไม่ทำให้เกิดความหลุดพ้น เหมือนอย่างที่ว่า เรียนกันมาแค่นี้ ทุ ก ก็ตาม ในที่สุดก็ตกไปเป็นทาสมัวเมาในวัตถุ ในเทคโนโลยี ใช้เทคโนโลยีไม่เป็นการทำให้เกิดปัญหาแก่สังคม จนกระทั่งในที่สุดก็คือ ไม่สามารถจะสร้างปัญญาชนิดที่จะทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เพราะไม่รู้เท่าทันอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่รู้เท่าทันความเป็นไปตามเหตุปัจจัย จะเอาให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามที่ตัวอยากจะเป็น ไม่แก้ปัญหโดยศึกษาเหตุปัจจัยนั้นให้ถูกต้อง ด้วยจิตใจมีความสุข

ไม่ตกอยู่ในอำนาจของความทุกข์ นี่ก็ถือว่าเป็นปัญญาในขั้นสุดท้ายที่จะทำให้คนพ้นจากความทุกข์ได้ เป็นอิสรภาพที่แท้จริง

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนานั้น ก็มุ่งไปสู่อิสรภาพ ๔ ประการดังกล่าวนี้ ซึ่งสัมพันธ์กับระบบวิธีในการที่จะสร้างอิสรภาพ ซึ่งเรียกว่า ภาวนา ๔ ประการ คือ กายภาวนา การพัฒนา หรือว่าฝึกอบรมกาย ศิลภาวนา การพัฒนาศีล หรือว่า การพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีงามทางสังคม จิตตภาวนา การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจให้มีสุขภาพจิต สมรรถภาพจิต คุณภาพจิต และ ปัญญาภาวนา การฝึกอบรมปัญญาให้ถึงความหลุดพ้นจากกิเลสที่ครอบงำจิตใจ ไม่ให้เป็นทาส จนกระทั่งพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์ และแก้ปัญหาโดยวิธีการที่ถูกต้อง ซึ่งไม่เป็นโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น และทำให้เกิดความพ้นทุกข์อย่างแท้จริงด้วย

อาตมภาพว่า เราจะต้องเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เข้ามาให้หมดแล้วจะเห็นว่า หลักธรรมคือ วิมุตติ ความหลุดพ้นในพระพุทธศาสนานั้น มันมีโยงใยมาถึงชีวิตของชาวบ้านทั้งหมด ไม่ใช่่วิมุตติแล้วก็เป็นเรื่องของคนที่จะปลีกจากโลกนี้ไป ไม่เกี่ยวข้องกับสังคม ถ้าหากอย่างนี้แล้ว ชาวบ้านจะแก้ปัญหาความยากจนขาดแคลน ผู้ปกครองไม่สุจริตไม่ได้ จะไม่เข้าถึงหัวใจพระพุทธศาสนา เราแก้ปัญหาไม่ได้ในทำนองนี้ คือว่าที่จริงนั้น การปฏิบัติธรรมให้ถึงวิมุตติ ไม่ใช่เรื่องของผู้ปลีกตัวออกจากสังคมเท่านั้น มันมีความสัมพันธ์ถึงกันหมด แต่เราจะต้องพูดให้เป็นระบบกันอย่างยืดหยุ่นกว่านี้

เทคโนโลยีมา ศาสนาไม่หมด?

เทคโนโลยีมา

โลกปัจจุบันอยู่ในยุคแห่งความเจริญก้าวหน้า มีถ้อยคำหลายอย่างสำหรับเรียกชื่อยุคปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าความเจริญเช่นนั้น มีมากมายเพียงใด เช่นว่า เป็นยุคอวกาศบ้าง ยุคเทคโนโลยีบ้าง เฉพาะ ๒ คำที่ยกมานี้ คำแรกแสดงถึงระดับหรือขีดขั้นที่ความเจริญก้าวหน้าได้ย่างเข้าไปถึง ส่วนคำหลังแสดงถึงวิทยาการและอุปกรณ์ที่เป็นตัวเหตุปัจจัย ให้ความเจริญก้าวหน้านั้นเกิดมีขึ้นได้ และแสดงถึงสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ ที่วิทยาการและอุปกรณ์ซึ่งเรียกว่าเทคโนโลยีนั้นเข้ามามีบทบาทเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต จะว่าชีวิตของมนุษย์ในสมัยปัจจุบัน

หมายเหตุ : พิมพ์ครั้งแรกใน *ธรรมปริทัศน์ ฉบับสงกรานต์* เล่มที่ ๑๖ ปีที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๒๐
พิมพ์ครั้งที่ ๒ ในหนังสือ *อนุสรณ์ ๓๐ ปี วชิระสัมพันธ์* ๓ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๕๒๖

ผูกพันอยู่กับเทคโนโลยี ถึงขั้นที่ว่ามีเทคโนโลยีเป็นที่พึ่งที่อาศัยก็แทบจะว่าได้ ระหว่างคำว่ายุคอวกาศ กับยุคเทคโนโลยี คำหลังมีความหมายเกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์มากกว่า

ในเมื่อสมัยปัจจุบันเป็นยุคเทคโนโลยี คำว่าเทคโนโลยีก็ย่อมเป็นคำที่ขึ้นหน้าขึ้นตา แต่ในภาษาไทยยังหาคำแปลหรือศัพท์บัญญัติที่ยอมรับและนิยมใช้กันทั่วไปสำหรับคำนี้ไม่ได้ บางท่านบัญญัติว่าประยุคตวิทยา บ้างว่าเทคนิควิทยา บ้างก็เรียกทับศัพท์ตามภาษาเดิมว่าเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามก็ดี ไม่ว่าจะในทางภาษาจะบัญญัติเรียกชื่ออย่างไร หรือแม้เรียกชื่อไม่ถูกต้องตามที่ แต่ในทางปฏิบัติ คนในโลกส่วนที่นับว่าเจริญแล้วทั้งหลาย ล้วนคุ้นเคยกับเทคโนโลยีเป็นอย่างดี ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางเทคโนโลยี ได้ใช้สอยอุปกรณ์และผลิตภัณฑ์ของเทคโนโลยี หากความสุขความสะดวกสบายให้แก่ตนอยู่ตลอดเวลา

พูดอย่างง่าย ๆ เทคโนโลยีก็คือการนำเอาความรู้ในวิทยาศาสตร์มาใช้สร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้ สำหรับผ่อนแรง ทุ่นแรงทำงานแทนคน ตลอดจนอำนวยความสะดวกความสะดวกสบายต่าง ๆ คนในยุคเทคโนโลยีมีความเป็นอยู่แสนจะสะดวกสบาย จะเดินทางไกลก็ได้ไวด้วยรถจักรและรถยนต์ จะไปให้ไกลและไวยิ่งกว่านั้นก็มีเครื่องบินหลายประเภทคอยรับใช้ อยู่ลำพังหรือห่างไกลเหตุการณ์ก็ฟังและดูข่าวสารได้ด้วยวิทยุและโทรทัศน์ ไม่ต้องไปมาหากันก็ติดต่อกันได้ด้วยโทรศัพท์และเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ เมื่อต้องการความสนุกสนานบันเทิง วิทยุและโทรทัศน์ก็นำเอาสิ่ง

ทฤษฎีแนวคิดบรรณาการ

ทิศทางของสังคม ความทรงจำ อ.สาธิตาน จ.นนทบุรี เทคโนโลยีมา ศาสนาไม่หมด? ๒๑

เหล่านั้นมาส่งให้ถึงที่ ต้องการแสงสว่าง ต้องการไฟหุงต้มทำครัว
ปรุงอาหาร ชักฟอกเสื้อผ้า ล้างภาชนะจานชาม ทำสิ่งของให้
เย็นร้อนอ่อนแข็ง เพียงกดปุ่มหรือเปิดสวิตช์ก็สำเร็จได้ตั้งปรารถนา
ความสะดวกสบายและผลอันน่าอัศจรรย์ต่าง ๆ ยังมีอีกมากมาย
ไม่อาจพรรณนา เหมือนดังว่าจะถึงสมัยที่มนุษย์อยู่ในแดนเนรมิต

เพราะเทคโนโลยีทำให้เกิดความสะดวกสบาย และส่องให้
เห็นความหวังแห่งความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปอีกมากมายใน
อนาคต จึงเคยมีผู้ถนัดในวิชาทางฝ่ายวิวัฒนาการทำนายว่า โกล
ออกไปข้างหน้าในอนาคต มนุษย์ผู้เจริญแล้วจะใช้มือและเท้า
น้อยลง แต่ใช้สมองมากขึ้น ร่างกายจะเปลี่ยนแปลงตามหลัก
วิวัฒนาการ มนุษย์ในภายหน้าจะมีแขนขามือเท้าสั้น แต่ศีรษะ
ใหญ่โต แต่มาบัดนี้ได้มีความเจริญเกิดขึ้นใหม่อีกอย่างหนึ่ง คือ
มนุษย์ประดิษฐ์สมองกลที่เรียกว่าคอมพิวเตอร์ได้ นำมาใช้ขบคิด
ปัญหาและจดจำสิ่งต่าง ๆ ผ่อนเบาภาระทางสมอง และคิดการ
ต่าง ๆ แทนคนได้อย่างมากมาย เมื่อปรับปรุงสมองกลให้มีคุณภาพ
สมบูรณ์ยิ่งขึ้น มนุษย์มีความจำเป็นที่จะต้องใช้สมองน้อยลงแล้ว
คำทำนายเชิงวิวัฒนาการก็คงจะต้องดัดแปลงเสียใหม่ ให้เข้ากับ
กระแสความเจริญก้าวหน้าที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ คงจะต้องพูดใหม่ว่า
มนุษย์ที่เจริญด้วยเทคโนโลยีในอนาคต ร่างกายจะวิวัฒนาการ
กลายรูปผิดแปลกไป แม้ว่าแขนขามือเท้าจะเล็กและสั้นเข้า แต่
ศีรษะจะไม่ใหญ่โตขึ้น ตรงข้ามอาจจะลีบเรียว เพราะมีความ
จำเป็นต้องใช้น้อยลง ท้องจะพองโต เพราะมีเวลาและใช้พลังงาน

ในการบริโภคเสพความสุขสำราญมากยิ่งขึ้น

ไม่ทันที่จะได้มีเวลาใส่ใจคิดคำนึงถึงคำทำนายข้อหลัง มนุษย์ก็ประสบกับข้อกังวลใจอย่างใหม่เสียก่อน ความกังวลใจที่เกิดจากภัยอันตรายอันจะเกิดขึ้นเพราะความเจริญก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีที่ตนสร้างขึ้นนั่นเอง ภัยอันตรายที่ไม่เคยนึกถึง ไม่เคยรู้ตัวมาก่อน เมื่อแรกเริ่มเจริญด้วยเทคโนโลยีนั้น มนุษย์มีแต่นึกฝัน วาดภาพถึงความสุขความรุ่งเรืองพร้อมที่จะได้ประสบ แต่เมื่อภัยอันตรายจากเทคโนโลยีปรากฏขึ้นจนรู้ตัวแล้ว มนุษย์ผู้ก้าวหน้าทั้งหลายก็กลับต้องหันมาใส่ใจกับการป้องกันและแก้ไขภัยอันตรายเหล่านั้น จนไม่มีแะใจจะนึกถึงคำทำนายอีกต่อไป เพราะภัยอันตรายนั้นร้ายแรงมาก ถึงขนาดที่อาจทำลายล้างมนุษยชาติให้สูญสิ้น มนุษย์อาจจะมียุอยู่ในโลกนี้ไม่ถึงเวลาที่ความเจริญรุ่งเรืองในผืนนั้นมาถึง บางทีแม้แต่โลกนี้เองก็อาจถึงอวสานเสียก่อน

อันตรายที่เกิดขึ้นเพราะเทคโนโลยีนั้น มีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เฉพาะที่เป็นเหตุโดยตรงก็มีหลายอย่าง ที่สำคัญที่สุดก็คือการผลาญทรัพยากรธรรมชาติ และทำให้สิ่งแวดล้อมเน่าเสียเป็นพิษ

เทคโนโลยีเจริญขึ้นเท่าใด ทรัพยากรก็ถูกนำมาใช้มากมายในเวลาที่รวดเร็วมากขึ้นเท่านั้น เทคโนโลยีเจริญมากในประเทศใด ประเทศนั้นก็ยิ่งใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองมาก ผู้ชำนาญการบอกว่าเมื่อร้อยปีก่อน คนทั่วโลกใช้น้ำมันและแก๊สธรรมชาติ ๑ ล้านตันต่อปี แต่เมื่อสิบปีก่อน คนใช้น้ำมันและแก๊สธรรมชาติเพิ่มขึ้นเป็น ๑,๐๗๓ ล้านตันต่อปี ประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่มี

เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าที่สุด มีพลเมือง ๒๐๗ ล้านคน เท่ากับร้อยละ ๕.๖ ของจำนวนประชากรทั่วโลก แต่ใช้น้ำมันร้อยละ ๓๓ และแก๊สธรรมชาติร้อยละ ๖๓ ของอัตราการใช้เชื้อเพลิงทั่วทั้งโลก นักวิชาการของสหรัฐฯบอกว่าเฉลี่ยแล้วคนอเมริกัน ๑ คน ใช้ทรัพยากรสิ้นเปลืองเท่ากับพลเมืองชาติอื่นในโลก ๗ คนรวมกัน หรือถ้าเทียบกับชาวอินเดีย คนอเมริกันคนหนึ่งบริโภคทรัพยากรเท่ากับคนอินเดีย ๕๐ คน การทำไร่นาสมัยปัจจุบันซึ่งใช้เทคโนโลยีที่เห็นกันว่าสะดวกสบายทุนแรงทุนเวลา ได้ผลกว่าวิธีของชาวบ้านโบราณอย่างมากมายนั้น ถ้าว่ากันถึงความสิ้นเปลืองทางพลังงานแล้ว นักวิชาการบอกว่า อุตสาหกรรมผลิตอาหารสมัยใหม่ใช้พลังงานป้อนเข้า ๕-๑๐ หน่วย จึงจะได้ผลผลิตเป็นอาหารมีพลังงาน ๑ หน่วย ส่วนการทำนาแบบโบราณใช้พลังงานป้อนเข้า ๑ หน่วย ได้ผลผลิตเป็นพลังงานอาหาร ๕-๕๐ หน่วย

ปัญหาอยู่ที่ว่า ทรัพยากรสำคัญ ๆ ที่ใช้ในทางเทคโนโลยีมักเป็นทรัพยากรประเภทที่สร้างทดแทนขึ้นใหม่ไม่ได้ ไม่มีเพิ่มขึ้น มีแต่จะหมดไป ๆ ถ้ายืดเยื้อ ทรัพยากรที่ใช้เป็นพลังงานในสมัยปัจจุบันนั้น ธรรมชาติต้องค่อย ๆ สร้างสมมานานเป็นเวลาหลายล้านปี แต่มนุษย์ยุคเทคโนโลยีผลาญหมดสิ้นภายในเวลาประมาณ ๒๐๐ ปี ผู้ชำนาญการเชื่อกันว่า แร่ธาตุสำคัญ ๆ เช่น เงิน ทอง ดีบุก ตะกั่ว ทองแดง โดยเฉพาะแหล่งพลังงานที่สำคัญ คือน้ำมัน และแก๊สธรรมชาติจะถูกใช้หมดโลกภายในเวลา ๕๐ ปีนับแต่นี้

ต่อไป อย่างไรก็ตามคนพวกหนึ่งเชื่อว่า ถึงแร่ธาตุและพลังงาน เหล่านั้นจะหมดไป มนุษย์ก็จะค้นหาหรือสร้างพลังงานแหล่งอื่น ขึ้นมาใช้แทนได้ แต่นั่นก็ยังเป็นเพียงการปลอบใจและให้ความหวัง ไม่สามารถประกาศแสดงความมั่นใจได้จริงจัง พลังงานเหล่านั้น อาจสร้างได้ แต่ข้อบกพร่องติดขัดก็มีหลายอย่าง โดยเฉพาะแหล่ง พลังงานบางอย่างอาจให้ผลดีไม่คุ้มผลเสีย เช่น จะใช้พลังงาน นิวเคลียร์แทนน้ำมันและแก๊สธรรมชาติก็เป็นการเสี่ยงอันตราย อย่างมาก ถ้าเกิดอุบัติเหตุภัยธรรมชาติ หรือการก่อวินาศกรรม พลังงานที่ให้ประโยชน์ก็จะเปลี่ยนไปเป็นพลังงานให้โทษ กลายเป็น เครื่องทำลายล้างเผ่าพันธุ์มนุษย์ และมนุษย์ในยุคสมัยเช่นนั้นจะ ต้องมีชีวิตอยู่อย่างหวั่นกลัวหวาดผวาลดเวลา

อันตรายสำคัญอีกอย่างหนึ่งของยุคเทคโนโลยี ซึ่งถ้ามองในแง่ปัจจุบันนับว่าร้ายแรงกว่าอย่างแรก เพราะเป็นอันตรายที่เกิดอยู่ แล้วตลอดเวลา ได้แก่สภาพสิ่งแวดล้อมเน่าเสียเป็นพิษ คือ อากาศเสียบ้าง น้ำเสียบ้าง ดินเสียบ้าง เสียงผิดธรรมชาติบ้าง ความร้อนผิดธรรมชาติบ้าง ซึ่งเป็นภัยอันตรายที่มนุษย์ผู้แสวงหาความสุขความ สะดวกสบายจากความเจริญทางเทคโนโลยี ก่อให้แก่อุบัติภัยคือ โลกที่ตนอยู่อาศัยก่อน แล้วอันตรายนั้นกลับย้อนเข้ามาหาตน เรียกได้ว่าเป็นอันตรายที่ทำให้แก่ตัวเอง ประเทศไหนเจริญด้วย เทคโนโลยีมากก็ประสบปัญหานี้ก่อน นักวิชาการเจ้าของเรื่อง บอกว่า ในสหรัฐฯ ปีหนึ่งๆ เทคโนโลยีประเภทต่างๆ ปล่อยของ เสียขึ้นไปไว้ในอากาศมากมาย คือ รถราพาหนะต่างๆ ปล่อย

ไอเสียขึ้นไปปีละ ๑๒๓ ล้านตัน โรงงานอุตสาหกรรมปล่อยขึ้นไป ๔๘ ล้านตัน การเผากำจัดขยะปล่อยขึ้นไป ๓๑ ล้านตัน โรงงานไฟฟ้าปล่อยขึ้นไป ๒๘ ล้านตัน นอกจากนี้ยังมีอื่น ๆ อีกเช่น เครื่องบิน เครื่องให้ความอบอุ่นภายในอาคาร เป็นต้น ส่วนทางน้ำ นอกจากน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมและการเกษตรแล้ว น้ำมันที่ปล่อยทิ้ง และรั่วไหลลงในมหาสมุทรก็มีปริมาณปีละ ๕ ถึง ๑๐ ล้านตัน ทางภาคพื้นดิน สหรัฐฯสร้างขยะเฉพาะปี ๑๙๗๐ เป็นจำนวน ๔ พันล้านตัน หรือถ้าคิดเป็นรายตัว คนอเมริกันคนหนึ่ง ๆ สร้างขยะหนักวันละ ๕ ปอนด์ ส่วนทางด้านพลังงานปรมาณู โรงงานพลังงานปรมาณูทางสันติในที่ต่าง ๆ สมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคที่ยังใช้พลังงานปรมาณูไม่มาก ก็มีสิ่งทีเรียกว่ากากปรมาณูเพิ่มขึ้นทุกวัน กากเหล่านี้ยังมีรังสีซึ่งเป็นอันตรายมาก ต้องเก็บรักษาไว้ในที่ปลอดภัย ครึ่งล้านปีถึงจะหมดพิษ นักวิชาการบอกว่ากากเหล่านี้ ถ้ารวมถึง ๓๐ ปีจะมีอำนาจเท่ากับลูกระเบิดปรมาณูแรง ๑๑,๕๐๐ เมกะตัน ปัจจุบันนี้ยังไม่มีสถานที่เก็บกักกากปรมาณูอย่างถาวร จึงเก็บไว้ในถังเก็บชั่วคราว ขณะนี้มีปริมาณกว่า ๘๐ ล้านแกลลอน

ของเสียและสิ่งเป็นพิษเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอันตรายแก่มนุษย์ทั้งสิ้น ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม อากาศที่เสียทำให้คนจำนวนไม่น้อยเป็นโรคปอดมีน วิงเวียนศีรษะบ้าง เป็นโรคมะเร็งบ้าง เป็นโรคเกี่ยวกับทางหายใจบ้าง น้ำที่เสียกลายเป็นน้ำเสียมคุณภาพบ้าง เป็นพิษไปบ้าง ทะเลสาบและแม่น้ำมากมายกลายเป็นที่ต้องห้าม

เล่นเรือไม่ได้ ว่ายน้ำไม่ได้ ปลาบางชนิดอยู่ไม่ได้ สูญ
ไปบ้าง ถึงยังอยู่ได้ก็กลายเป็นปลาต้องห้าม กินไม่ได้บ้าง อย่างว่า
แต่คนหรือสิ่งมีชีวิตเลย แม้แต่วัตถุธาตุที่แข็งแรงก็ยังไม่ไหว
นักวิชาการพวกข้างต้นนั้นเองบอกว่า ในเมืองที่อากาศเสีย โลหะ
คอนกรีต ยาง ดังตัวอย่างผิวเหล็กกล้า จะผุกร่อนเร็วกว่าในชนบท
ถึง ๓๐ เท่า อันตรายต่าง ๆ ยังมีอีกนานาประการ แต่คนส่วนมาก
รู้กันอยู่แล้ว รัฐบาลและกิจการอุตสาหกรรมทั้งหลายก็พยายาม
ป้องกันแก้ไขกันอยู่ วิธีแก้ไขสำคัญอย่างหนึ่ง คือใช้เทคโนโลยี
นั้นแหละแก้ผลเสียของเทคโนโลยี เช่นสร้างอุปกรณ์กำจัดของเน่า
เสีย โดยวิธีนี้นักวิชาการบอกว่า ในเวลา ๑๐ ปีข้างหน้า จะใช้จ่าย
เงินทำความสะอาดสิ่งแวดล้อมเป็นจำนวนถึง ๒๕๐,๐๐๐ ล้าน
เหรียญอเมริกัน และอุปกรณ์ที่กำจัดของเสียนั้นเองก็จะปล่อยของ
เสียออกมาด้วยเหมือนกัน เขาบอกว่าวิธีแก้ไขที่ดีที่สุด ก็คือคน
นี้เองยอมลดความสะดวกสบาย งดใช้ของบางอย่าง เปลี่ยนแปลง
วิธีดำเนินชีวิตประจำวันบางส่วน ยอมสละความฟุ่มเฟือยลงเสียบ้าง

ภัยบางอย่างกระทบต่อโลกทั้งหมดในระยะยาว และสะสม
ซับซ้อนจนคนคิดไม่ถึง กว่าจะรู้ตัวก็ทำท่าจะสายเกินแก้ เช่น เมื่อ
คนปล่อยควันท่อเสียต่าง ๆ ขึ้นไปเรื่อย และเมื่อป่าไม้ที่คอยช่วย
กำจัดคาร์บอนไดออกไซด์ก็ถูกทำลายเหลือน้อยลงไป ๆ คาร์บอน-
ไดออกไซด์ก็สะสมมากขึ้น ๆ กลายเป็นฉากขวางกั้นความร้อนใน
บรรยากาศไม่ให้ระบายออกไป อุณหภูมิในบรรยากาศของโลกก็
สูงขึ้น เมื่ออากาศร้อนขึ้น ภูเขาน้ำแข็งแถบขั้วโลกก็ละลายมากขึ้น

น้ำทะเลก็สูงขึ้น พร้อมกันนั้นประชาชนบางประเทศใช้เครื่องมือ
ดูร่องน้ำบาดาลขึ้นมาใช้มากเกินไป แผ่นดินก็ทรุดลงไป ๆ
น้ำก็ท่วมมากขึ้นทุกที จนน่ากลัวว่าต่อไปเมืองที่เคยสวยงามจะ
กลายเป็นเมืองที่จมน้ำทะเล

ถึงแม้เทคโนโลยีจะก่อให้เกิดอันตรายได้มากมายก็ตาม
แต่อันตรายนั้นก็จะไม่ร้ายแรงนักหนา ถ้ามนุษย์ไม่ทำให้มันเป็น
อันตรายเสียเอง เพราะเทคโนโลยีนั้น มนุษย์สร้างขึ้นเอง มนุษย์
เป็นผู้ใช้ และมนุษย์รู้อยู่แล้วว่า ตนสร้างและใช้เทคโนโลยีนั้นเพื่อ
ประโยชน์แก่ตน แต่ในทางปฏิบัติ ไม่เป็นเช่นนั้น มนุษย์ผู้แสวงหา
ผลประโยชน์พยายามแย่งชิง เอารัดเอาเปรียบกัน จึงใช้เทคโนโลยี
เพื่อยึดฉวยผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงผลเสียหายที่เกิดแก่คนอื่น
หรือแก่ส่วนรวม หรือยิ่งไปกว่านั้นอีกก็คือใช้เทคโนโลยีสร้าง
เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับเบียดเบียนทำลายกัน มนุษย์เจริญขึ้น
เท่าใด เครื่องมือฆ่าฟันทำลายกันก็เจริญขึ้นเท่านั้น สมัยโบราณ
รู้จักแต่หินแต่ไม้ ก็แค่ใช้ไม้ตีกัน เอาหินทุบกัน หรือฟันหินให้คม
มาแทงกัน ต่อมารู้จักเหล็ก ก็เอาเหล็กมาทำดาบแทงฟันกัน ครั้น
รู้จักดินประสิว ก็ทำปืนและลูกระเบิดยิงหรือขว้างสังหารกัน
ถึงปัจจุบันรู้จักพลังงานปรมาณู ก็ผลิตลูกระเบิดปรมาณูขึ้นมา
สำหรับทำลายกันให้ได้มากมายร้ายแรงยิ่งขึ้น เลยทำให้อยู่กันด้วย
ความหวาดระแวง เพิ่มความทุกข์ของมนุษย์ให้มากขึ้นอีกอย่างหนึ่ง
นับว่าเป็นโทษที่เกิดจากการใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด

ศาสนาไม่หมด?

ยังมีทุกข์ภัยอีกอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่ดูเหมือนว่าเทคโนโลยี จะเข้าไม่ถึงเสียเลย คือความทุกข์ทางจิตใจ เช่นความวิตกกังวล ความกระวนกระวาย ความอัดอั้นคับแค้น ความขุ่นมัวหม่นหมอง ความว่าเหวหงอยเหงา ความเบื่อหน่ายท้อแท้ เป็นต้น ความทุกข์ เช่นนี้ เมื่อพันปีก่อนมีอย่างไร สมัยปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ เมื่อร้อยปี ก่อนอย่างไร สมัยนี้ก็อย่างนั้น ดูเหมือนจะร้ายแรงขึ้นด้วยซ้ำ เพราะในสังคมที่เจริญด้วยเทคโนโลยี สถิติคนเป็นโรคประสาท เพิ่มขึ้น คนป่วยโรคจิต คนเสียสติเพิ่มขึ้น คนฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น คนในสังคมที่เจริญเช่นนั้น ชีวิตถูกเร่งรัดด้วยความต้องการมากขึ้น ต้องดิ้นรนวิ่งหาสิ่งทีหวังว่าจะให้ความสุขมากขึ้น ชีวิตถูกบีบคั้น ด้วยระบบการดำเนินชีวิตที่แข่งขันกดดันกันมากขึ้น วิ่งหาความสุข กันเสียจนบางที่ไม่มีโอกาสรู้จักได้รับความสุขที่แท้จริงเลย ไชว่กว่า เอาความสนุกสนานเพลิดเพลินชนิดที่พอแก้ความกระวนกระวาย แก้ความว่าเหวเบื่อหน่ายผ่านไปทีหนึ่ง ๆ จนไม่มีเวลาดั้งตัวคิดว่า ชีวิตต้องการอะไรที่แท้จริง หรือชีวิตที่ดีมีความหมาย มีความสุข จริงคือชีวิตอย่างไร พอถึงสนุกสนานเพลิดเพลินผ่านไปคราหนึ่ง ก็กลับขุ่นมัว ว่าเหว เบื่อหน่าย รู้สึกชีวิตว่างเปล่าซ้ำอีก หรือยิ่งขึ้น อีก แล้วก็พลา้นหาความสนุกสนานเพลิดเพลินมากลบทับใหม่ สะสมเชื้อแห่งความทุกข์ความพิการของชีวิตจิตใจให้พอกพูน ยิ่งขึ้น พอพลาดพลั้งหาเชื้อเพลิงมาเติมไฟไม่ได้ทันอย่างเคย วงจรไม่หมุนต่อไปอย่างเดิม หรือสิ่งที่เคยให้ความสนุกสนาน

ผลิตเพลีนสนองความต้องการอย่างเก่ากลายเป็นของชำรุดไปเสียแล้ว ไม่เข้าใจอย่างเคย เปื่อ เซ็ง ชีวิตจิตใจขาดฐานที่ตั้ง กัดกยวบยาบ เห็นชีวิตเป็นที่ระทมทุกข์และไร้ค่า เปิดทางรับโรคประสาทโรคจิต ตลอดจนความคิดที่จะตัดรอนชีวิตของตน หรือไม่ก็คิดหาสิ่งเร้าความรู้สึกที่แรงยิ่งขึ้น ๆ ถ้าไม่เช่นนั้นก็หันออกไปคิดเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น แย่งชิงสิ่งทีคิดว่าจะทำให้ความสุขแก่ตนจากผู้อื่น หรือทำให้เขาได้รับความทุกข์อย่างตนบ้าง กลายเป็นภัยแก่สังคม จึงปรากฏว่าสังคมที่เจริญด้วยเทคโนโลยี คนมีทุกข์ก็มากขึ้น อาชญากรรมก็เพิ่มขึ้น

ความจริง มนุษย์สร้างหรือพัฒนาเทคโนโลยีขึ้น ก็เพื่อนำมารับใช้ตนในการแก้ปัญหา กำจัดสิ่งกีดขวางขัดข้องของชีวิต ให้สามารถแสวงหาความสุขความสะดวกสบาย มีชีวิตที่ดีปราศจากทุกข์ และความจำกัดบีบคั้นต่าง ๆ ตามความเข้าใจของมนุษย์ สิ่งทีจำกัดบีบคั้นมนุษย์ก็คือธรรมชาติทีแวดล้อมตัวมนุษย์อยู่นั่นเอง มนุษย์แต่เดิมต้องดำรงชีวิตอยู่ภายในขอบเขตจำกัดของธรรมชาติ หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า มีชีวิตอยู่ภายในขอบเขตที่ธรรมชาติกำหนดให้ และยังถูกบีบคั้นด้วยภัยธรรมชาติ ตลอดจนโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มนุษย์เชื่อว่าถ้าคนเอาชนะธรรมชาติ สามารถบังคับควบคุมธรรมชาติได้แล้ว มนุษย์ก็จะเป็นอิสระ แก้ปัญหาในการดำรงชีวิตได้ ทำอะไรได้ตามปรารถนา มีชีวิตทีสุขสมบูรณ์ มนุษย์ได้พยายามเอาชนะ กลับตัวขึ้นเป็นนายเหนือธรรมชาติ และบังคับควบคุมธรรมชาติให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ เครื่องมือ

ที่มนุษย์จะเอาชนะควบคุมบังคับธรรมชาติก็คือเทคโนโลยี

ปัจจุบันนี้มนุษย์เชื่อว่า ตนได้สร้างและพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าขึ้นมามากมาย สามารถเอาชนะ กลับตัวขึ้นเป็นนายบังคับควบคุมธรรมชาติแวดล้อมให้เป็นไปตามปรารถนาได้แทบทุกอย่างใกล้จะสมบูรณ์แล้ว มนุษย์มีความสะดวกสบาย ทำสิ่งที่นับว่าเป็นอัศจรรย์ได้มากมาย แต่แล้วเทคโนโลยีที่มนุษย์เอามาช่วยตนต่อสู้เอาชนะธรรมชาตินั่นเอง ก็ได้เริ่มกลับกลายมาเป็นสภาพแวดล้อมใหม่ที่บีบคั้นสร้างปัญหาแก่มนุษย์ ซึ่งมนุษย์จะต้องควบคุมเอาชนะให้ได้ต่อไป จนบัดนี้ ปัญหาที่เป็นตัวความทุกข์ของมนุษย์ก็ยังมีอยู่มากนักหนา ปัญหาบางอย่างแก้ได้แล้ว แต่กลับเกิดปัญหาใหม่ขึ้นมา มีทั้งปัญหาจากภายในตัวบุคคล ปัญหาระหว่างคนด้วยกัน ปัญหาจากธรรมชาติส่วนที่ยังแก้ไขไม่เสร็จ และปัญหาจากเทคโนโลยีที่กำลังก้าวขึ้นมาเป็นนายใหม่ของมนุษย์หันไปพิจารณาหาสาเหตุที่ทำให้เป็นไปเช่นนั้น พอจะมองเห็นได้ว่ามีปัจจัยสำคัญ ๒ อย่าง คือ ความไม่รู้จริง หรือรู้ไม่เพียงพอทั่วถึง (อวิชชา) อย่างหนึ่ง ความอยากความปรารถนาอย่างเห็นแก่ตน ที่ทำให้ไม่ทำพอดีตามที่รู้ (ตณหา) อย่างหนึ่ง

มนุษย์สร้างเครื่องมือขึ้นบังคับควบคุมธรรมชาติได้ ก็ด้วยความรู้ในกฎเกณฑ์องค์ประกอบและเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นไปในธรรมชาติ คือความรู้ที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ แต่ความรู้ของมนุษย์ที่เห็นกันกว้างขวางลึกซึ้งอย่างยิ่งนั้น ในหลายกรณีหรือแทบทุกกรณี เป็นความรู้แต่เพียงจำเพาะด้านหนึ่ง ๆ ไม่ครบถ้วนทั่วถึง

องค์ประกอบอันละเอียดซับซ้อนต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ถึงกันแทบทุก ส่วนของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์จัดการบังคับควบคุมธรรมชาติด้าน หนึ่ง หรือส่วนหนึ่งได้ จึงกลายเป็นผลกีดกันให้ธรรมชาติอีกด้านหนึ่ง หรืออีกส่วนหนึ่งผันผวนวิปริตออกไป กลายเป็นเกิดปัญหาขึ้นใหม่ และปัญหานี้บางทีก็เป็นภัยร้ายแรงแก่มนุษย์โดยที่มนุษย์ไม่ทันรู้ตัว หรือกว่าจะรู้ตัวก็ทำอันตรายแก่ตนเสียแล้วเป็นเวลานาน สภาพ เช่นนี้เป็นเหมือนบิบของอย่างหนึ่งกุมไว้ได้ แต่ของนั้นไปโปงออก หรือทะเล็ดไปอีกด้านหนึ่ง ไม่เป็นการบังคับควบคุมที่สำเร็จผล อย่างแท้จริง จัดว่าเป็นเพราะสาเหตุอย่างหนึ่ง คือเกิดจากอวิชชา ความไม่รู้จริง

บางครั้งทั้งที่รู้ว่าการที่จะควบคุมรักษาสสมดุลในธรรมชาติ ไว้ จะต้องปฏิบัติกรกับเทคโนโลยีส่วนนี้ภายในขอบเขตเพียงเท่านั้น แต่เพราะอยากได้ผลประโยชน์ให้มาก ก็ทำการเกินไปกว่านั้น หรือในทางตรงข้ามทั้งที่รู้ว่าการที่จะควบคุมรักษาสสมดุลใน ธรรมชาติไว้ จะต้องทำการเพิ่มขึ้นอีกอย่างนั้น ๆ แต่เพราะขี้ดหรือ จะทำให้เสียผลประโยชน์ของตนก็ไม่ทำ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยี อย่างมักง่ายเห็นแก่ได้ (ตัวอย่างแรกเช่นคนปล่อยน้ำเสียลงในแม่น้ำ และการปล่อยไอเสียในอากาศ ตัวอย่างหลังเช่นการที่จะต้อง ติดตั้งเครื่องกำจัดน้ำเสียเพิ่มเข้าในโรงงาน หรือตัวอย่างง่าย ๆ คนขี่เกียจนำเศษของไปทิ้งในถังขยะ และคนที่ไม่ตั้งถังขยะ การ ใช้ยาฆ่าแมลงและผงชูรสอย่างประมาทและเห็นแก่ตัว) เมื่อเป็น เช่นนี้ ปัญหาก็ย่อมเกิดมากขึ้นเรื่อยไป จัดว่าเป็นเพราะสาเหตุ

อย่างที่สองคือเกิดจากตัณหา ความอยากได้ หรือความปรารถนา
 อย่างเห็นแก่ตน ปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะเทคโนโลยีส่วนมากเกิดจาก
 สาเหตุข้อหลังนี้ เรียกได้ว่า มนุษย์รู้จักบังคับควบคุมธรรมชาติได้
 โดยใช้เทคโนโลยี แต่ไม่รู้จักบังคับควบคุมเทคโนโลยีที่ตนใช้เป็น
 เครื่องมือสำหรับบังคับควบคุมธรรมชาติ ถึงจะบังคับควบคุม
 ธรรมชาติได้ แต่เมื่อบังคับควบคุมเครื่องมือสำหรับบังคับควบคุม
 ธรรมชาติไม่ได้ ก็ย่อมทำให้เกิดผลร้ายซึ่งบางทีรุนแรงยิ่งกว่าควบคุม
 บังคับธรรมชาติไม่ได้เสียเลย ถ้ามต่อไปว่า เหตุใดจึงบังคับควบคุม
 เทคโนโลยีไม่ได้ คำตอบก็ชัดอยู่แล้วว่าเพราะบังคับควบคุมความ
 อยาก หรือตัณหาของตนไม่ได้ พุดสั้น ๆ ว่า บังคับควบคุมตนเอง
 ไม่ได้

รวมความว่าเพราะควบคุมตัณหา คือความอยากความเห็น
 แก่ตนไม่ได้ ก็บังคับควบคุมตนเองไม่ได้ เพราะควบคุมบังคับ
 ตนเองไม่ได้ ก็ควบคุมการใช้เทคโนโลยีไม่ได้ เพราะควบคุม
 การใช้เทคโนโลยีไม่ได้ ก็บังคับการควบคุมธรรมชาติให้ได้ผลดีไม่ได้
 และจึงทำการต่อธรรมชาติในทางที่ให้เกิดภัยอันตราย การ
 กระทำอย่างนี้ไม่ควรเรียกว่าเป็นการควบคุมธรรมชาติ เพราะการ
 ควบคุมหมายถึงทำให้อยู่ในสภาพที่พอดี ก่อให้เกิดคุณประโยชน์
 ไม่เป็นโทษ การนำเทคโนโลยีไปใช้ทำการกับธรรมชาติ ในทางที่
 แสวงหาผลประโยชน์ตนอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงผลเสียแก่สังคม
 หรือแก่ธรรมชาติส่วนรวมเช่นนี้ ควรเรียกว่าเป็นการแย่งชิงผล
 ประโยชน์จากธรรมชาติ หรือเอารัดเอาเปรียบธรรมชาติมากกว่า

ในสังคมที่เจริญนำหน้าทางเทคโนโลยี ปัญหาต่าง ๆ มักเกิดจากสาเหตุอย่างที่สองคือต้นเหตุเป็นส่วนใหญ่ เพราะว่าสาเหตุอย่างหนึ่งคืออวิชา ถึงแม้จะมีอยู่แต่ก็มีการคอยระแวดระวังและคอยศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ เพื่อให้รู้รอบคอบทั่วถึง และแก้ไขปรับปรุงให้ทำการได้ผลเรียบร้อยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่ในสังคมที่เจริญรอยตามอย่างหรือสังคมเลียนแบบ ปัญหาอาจจะร้ายแรงยิ่งกว่าเพราะมักมีสาเหตุอย่างหนึ่งยื่นพื้นอยู่ก่อน เช่นไม่รู้แม้แต่วัตถุประสงค์ดั้งเดิมในการสร้างสรรค์เทคโนโลยี ไม่รู้ว่าเขาสร้างเทคโนโลยีขึ้นมาเพื่อควบคุมธรรมชาติ จะได้แก้ปัญหาความทุกข์ ความบีบคั้นขัดข้องของมนุษย์ให้ดำรงชีวิตได้อย่างผาสุกปลอดภัย เป็นเครื่องสนับสนุนชีวิตที่ดีงาม และการมีโอกาสแสวงหาคคุณค่าทางจิตปัญญาที่สูงขึ้นไป แต่เข้าใจไปว่าเทคโนโลยีเป็นเครื่องบำรุงบำเรอ ใช้แสวงหาความสนุกสนานมัวเมาและผลประโยชน์ส่วนตัว เมื่อมีอวิชาเช่นนี้ ก็ย่อมเป็นเครื่องหนุนต้นเหตุให้แรงยิ่งขึ้น เป็นการซ้ำเติมปัญหาให้รุนแรงหนักเข้าไปอีก

ลงท้าย ต้นตอของปัญหาก็มาอยู่ที่ตัวมนุษย์ ในฐานะที่เป็นผู้สร้างและเป็นผู้ใช้เทคโนโลยี ส่วนเทคโนโลยีถึงจะเจริญยิ่งใหญ่แค่ไหน ก็มีฐานะเท่าเดิม คือเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ เครื่องมือเครื่องใช้ทั้งหลาย แม้แต่ของเล็กน้อยอย่างไม้จิ้มฟัน ไม้คาน หรือรองเท้า ก็เป็นของสำหรับบังคับควบคุมธรรมชาติ ในสถานใดสถานหนึ่ง เครื่องมือเครื่องใช้ที่ใหญ่ที่เรียกว่าเทคโนโลยีเหล่านี้ เป็นของสำหรับมนุษย์ที่มีความเป็นมนุษย์อยู่กับ

ตนอย่างสมบูรณ์อยู่แล้ว หรือมนุษย์ที่มีความสุขอยู่แล้ว จะนำไปใช้เป็นเครื่องประกอบสำหรับอำนวยความสะดวกสบายรองรับความสุขนั้นให้มั่นคงยิ่งขึ้น มนุษย์ที่เป็นมนุษย์เต็มตัวอยู่แล้ว หรือมนุษย์ผู้รู้จักที่จะมีความสุขอยู่แล้วนั้น เมื่ออยู่ในสมัยที่เทคโนโลยียังไม่เจริญก้าวหน้า เขาก็มีความสุขอย่างผู้มีเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับอำนวยความสะดวกสบายเพียงเล็กน้อย เมื่ออยู่ในสมัยที่เทคโนโลยีเจริญ เขาก็มีความสุขอย่างผู้มีเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับอำนวยความสะดวกสบายมาก ซึ่งเขาอาจจะใช้หรือไม่ใช้ก็ได้ โดยที่ความเป็นมนุษย์และความสุขของเขาไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีเหล่านั้น เทคโนโลยีเป็นของสำหรับคนผู้มีฐานะที่ตั้งตัว พร้อมทั้งที่จะมีความสุขอยู่แล้ว ใช้เทคโนโลยีเพียงเป็นเครื่องประกอบส่วนนอกของชีวิต ไม่ใช่สำหรับผู้ที่ฝากความหวังในความสุขไว้กับเทคโนโลยี สำหรับคนที่หวังเช่นนั้น เทคโนโลยีจะช่วยวนให้ลุ่มหลงมัวเมา หลอกให้เพลิดเพลินตื่นเต้นไปกับสิ่งเร้าสิ่งเอบอบกระหิมใจ ให้ลืมอาการเบื่อหน่ายหงอยเหงาไปคราวหนึ่ง ๆ โดยสุขซ้อนหรือคลุมซ้อนปมทุกข์ปมปัญหาที่ฝังลึกอยู่ข้างในเอาไว้โดยไม่ได้แก้ไข จนกว่าจะเกิดอาการเอียนอึดเพื่อ หรือระเบิดออกมาเป็นโรคจิตโรคประสาทในที่สุด

แม้ว่าโลกสมัยปัจจุบัน จะเจริญด้วยเทคโนโลยี มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายพร้อมแทบทุกประการ แต่เทคโนโลยีนั้นก็ยังเป็นเพียงเครื่องประกอบของชีวิต มีขอบเขตจำกัดเพียงเป็นปัจจัยเครื่องอาศัย มีคุณและโทษขึ้นกับผู้ใช้อย่างไร ส่วนปัญหาเกี่ยวกับ

คนที่จะมีชีวิตอยู่กับเทคโนโลยี เป็นผู้สร้างและเป็นผู้ใช้ จะดีหรือร้าย และได้ผลดีมากน้อยเพียงใด ยังคงเป็นปัญหาที่ต่างหากออกไป ไม่อยู่ในวิสัยของเทคโนโลยีเอง ปัญหา นั้นคือปัญหาการสร้างคน ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง โดยไม่ต้องขึ้นกับความเจริญทางเทคโนโลยี สร้างคนที่มีฐานแห่งความสุขอยู่กับตัวเอง อยู่แล้ว ผู้พร้อมที่จะมาสร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยี ในทางที่เป็นคุณประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ ไม่ใช่สร้างหรือใช้เพื่อก่อปัญหา ทำให้เกิดโทษมากยิ่งขึ้น คือสร้างคนผู้สามารถที่จะใช้เทคโนโลยี ควบคุมธรรมชาติได้ในความหมายที่แท้จริง ในความหมายที่ว่า ให้อยู่ในสภาพที่ดีอันจะให้เกิดแต่คุณประโยชน์ มิใช่เพียง ความหมายที่ว่า จะแย่งชิงผลประโยชน์เอาัดเอาเปรียบธรรมชาติ การควบคุมเช่นนี้จะสำเร็จได้ ต้องอาศัยการควบคุมมาตาม ลำดับเป็นขั้น ๆ เริ่มแต่ควบคุมต้นหาในตน หรือควบคุมตนเองได้ แล้ว จึงควบคุมการใช้เทคโนโลยี นำไปสู่การควบคุมธรรมชาติ อย่างถูกต้องในที่สุด

การสร้างคนที่มีจิตใจเป็นอิสระ ผู้มีความสามารถในการ ควบคุมอย่างแท้จริง คือควบคุมได้ทั้งธรรมชาติภายในและ ธรรมชาติภายนอกเช่นนี้ คือหน้าที่ของศาสนา เป็นหน้าที่ดั้งเดิม ตลอดมาแต่โบราณไม่เปลี่ยนแปลง จะแปลกกันก็แต่ว่า คนที่ถูกสร้าง นั้นเป็นคนที่ใช้ได้ ใช้ตะเกียง หรือใช้ไฟฟ้า คนที่เดินทางด้วยเกวียน หรือด้วยรถยนต์และเครื่องบิน คนที่ต่อสู้กันด้วยไม้พลอง ด้วยหอก ดาบ ด้วยปืน หรือด้วยจรวด แต่ทั้งหมดนั้นก็คือคน คนที่ดีหรือร้าย

คนที่รู้จักมีทุกข์รู้จักมีสุข และคนที่ป็นสัตว์ประเสริฐอันฝึกให้มี
อารยธรรมได้ ภารกิจที่แท้จริงของศาสนา ซึ่งความเจริญทาง
เทคโนโลยีไม่อาจก้าวไปได้ นอกจากช่วยสนับสนุนยอมอยู่
ณ ที่นี้ หากศาสนาใส่ใจและทำหน้าที่นี้สำเร็จ ข้อนี้ย่อมหมายถึง
ความดำรงอยู่ของศาสนาเองด้วย และหมายถึงความสวัสดิของชาว
โลกด้วย

๗๐๘ มุตญาณปยุตตธรรมหิรัย
อติญาณเวศกัณ

แม้ว่าโลกสมัยปัจจุบันจะเจริญด้วยเทคโนโลยี มี
อุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายพร้อมแทบทุก
ประการ แต่เทคโนโลยีนั้นก็เพียงเครื่องประกอบ
ของชีวิต มีขอบเขตจำกัดเพียงเป็นปัจจัยเครื่องอาศัย
มีคุณและโทษขึ้นกับผู้ใช้ ส่วนปัญหาเกี่ยวกับคนที่จะมี
ชีวิตอยู่กับเทคโนโลยี ยังคงเป็นปัญหาที่ต่างหากออกไป
ไม่อยู่ในวิสัยของเทคโนโลยีเอง ปัญหานั้นคือปัญหาการ
สร้างคน ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ผู้
พร้อมที่จะมาสร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยี...ภารกิจที่
แท้จริงของศาสนา ย่อมอยู่ ณ ที่นี้ หากศาสนาใส่ใจและ
ทำหน้าที่นี้สำเร็จ ข้อนี้ย่อมหมายถึงความดำรงอยู่ของ
ศาสนาเองด้วย และหมายถึงความสวัสดิ์ของชาวโลกด้วย

พรหมพรหัง (๒๑ ธ.ค. ๒๕๓๕)

